

Iztok Šori, Leja Markelj

SISTEMATIČNI PREGLED LITERATURE O POKLICNIH TVEGANJIH, STRATEGIJAH IN POLITIKAH V SEKSUALNEM DELU V SLOVENIJI

IZVLEČEK

Članek povzema glavne ugotovitve sistematičnega pregleda literature o seksualnem delu v Sloveniji, objavljene med letoma 1990 in 2020. Glavni namen je bil zagotoviti sistematičen pregled ugotovitev predhodnih študij o poklicnih tveganjih v seksualnem delu ter strategijah in politikah za njihovo zmanjševanje. Rezultati kažejo, da se seksualne_i delavke_ci srečujejo s specifičnimi poklicnimi tveganji, povezanimi s stigmo, varnostjo, politikami, zdravjem, poslom, dostopom do storitev in zasebnim življenjem. Za njihovo zmanjševanje uporabljajo številne strategije, zlasti je pomembno postavljanje mej strankam. Študije za izboljšanje delovnih razmer priporočajo spremembo regulacije, informiranje različnih ciljnih skupin ter vzpostavitev dostopnih in nestigmatizirajočih podpornih in zagovorniških programov za seksualne delavke_ce. Naš pregled poleg tega izpostavlja potrebo po omogočanju in spodbujanju profesionalizacije seksualnega dela.

KLJUČNE BESEDE: seksualno delo, poklicna tveganja, strategije, politike, profesionalizacija, sistematični pregled literature

A Systematic Literature Review on Occupational Risks, Strategies and Policies in Sex Work in Slovenia

ABSTRACT

The article summarises the main findings of a systematic literature review on sex work in Slovenia published between 1990 and 2020. The main aim was to provide a systematic overview of the findings of previous studies on occupational risks

in sex work and strategies and policies to reduce them. The results show that sex workers encounter specific occupational risks related to stigma, safety, policies, health, business, access to services and private life. They use a variety of strategies to reduce them, and setting boundaries for clients is particularly important. To improve working conditions, studies recommend changing regulation, informing different target groups and establishing accessible and non-stigmatising support and advocacy programmes for sex workers. In addition, our review highlights the need to facilitate and promote the professionalisation of sex work.

KEY WORDS: *sex work, occupational risks, strategies, policies, professionalisation, systematic literature review*

1 Uvod¹

Seksualno delo je v številnih pogledih primerljivo delu v drugih panogah (Maher in dr. 2012), vendar se seksualne_i delavke_ci soočajo tudi s specifičnimi poklicnimi tveganji, kot so nasilje, poškodbe, psihološki stres, odvisnost od alkohola in drog, nalezljive bolezni ali alergija na lateks (Alexander 1998; Martin in dr. 2017; Ross in dr. 2012; Vanwesenbeeck 2001). Med poklicna tveganja uvrščamo tudi stigmo (Koken in dr. 2004), saj strah pred stigmatizacijo negativno vpliva na medosebne odnose seksualnih delavk_cev (ibid.), jim preprečuje oblikovanje in izražanje političnih zahtev (Mathieu 2011) ter omejuje dostop do osnovnih storitev, kot so zdravstveno varstvo, finančna pomoč in stanovanja (McCausland in dr. 2020; Respect Inc. 2017). Ta tveganja je mogoče zmanjšati z ustreznimi politikami, za kar potrebujemo celovite, pregledne in znanstveno utemeljene podatke, ki jih bomo za področje Slovenije skušali zagotoviti s tem člankom.

V članku v obliki sistematičnega pregleda literature predstavljamo ugotovitve predhodnih študij o poklicnih tveganjih v seksualnem delu v Sloveniji, strategijah za njihovo zmanjševanje in priporočilih za politike. Z rezultati želimo prispevati k boljšemu razumevanju viktimizacije znotraj seksualnega dela in k sprejemanju politik, ki bodo prispevale k izboljšanju delovnih razmer. Obenem z analizo teoretskih pristopov, metodologij in vzorcev predhodnih študij odgovarjamo na vprašanje, kakšni so obseg, značilnosti in vrzeli na področju raziskovanja seksu-

1. Raziskava je bila opravljena v okviru temeljnega raziskovalnega projekta Poklicna tveganja v seksualnem delu na presečiščih političnega okvirja in družbene stigme (ARRS, J5-2556 (B)) in raziskovalnega programa Enakost in človekove pravice v dobi globalnega vladovanja (P5-0413), ki ju financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

alnega dela v Sloveniji, s čimer želimo ugotoviti, kje se kažejo potrebe po novih raziskavah, in s tem prispevati k razvoju raziskovalnega polja. Razvoj raziskav je pomemben zlasti spričo dejstva, da se še vedno soočamo s pomanjkanjem natančnih in zanesljivih podatkov o seksualnem delu (Wagenaar 2017), kar nudi ugodno podlago za širjenje stereotipov.

V nadaljevanju najprej opredelimo tezo in teoretsko izhodišče ter ključne koncepte sistematičnega pregleda: seksualno delo, poklicna tveganja, stigma in profesionalizacijo. Nato predstavimo metodologijo in glavne značilnosti študij, vključenih v analizo, in izpostavimo raziskovalne vrzeli na področju raziskovanja seksualnega dela v Sloveniji. Sledi sistematičen popis ugotovitev o poklicnih tveganjih, strategijah in politikah, ki jih obravnavamo na sedmih področjih: stigma, varnost, politike, zdravje, posel, dostop do storitev in zasebno življenje. Članek zaključimo z diskusijo, v kateri predstavimo sintezo glavnih ugotovitev. Te kažejo, da veljavne politike in družbeni kontekst v Sloveniji zavirajo profesionalizacijo seksualnega dela, kar lahko negativno vpliva na izpostavljenost seksualnih delavk_cev poklicnim tveganjem.

2 Teza, teoretska izhodišča in glavni koncepti

Izhajamo iz teze, da je poklicna tveganja na področju seksualnega dela mogoče zmanjševati s politikami, zlasti s takšnimi, ki omogočajo in spodbujajo profesionalizacijo. Teoretsko-konceptualni okvir temelji na znanstveni literaturi, ki prostitucijo in druge seksualne storitve obravnava kot legitimno obliko dela, ter ugotavlja, da izključujoče politike in stigmatizacija slabijo položaj seksualnih delavk_cev, omejujejo njihove človekove in delavske pravice ter ustvarjajo kontekste za njihovo izkoriščanje (Augustín 2007; Delacoste in Alexander 1998; Kempadoo in Doezema 1998). Ta raziskovalni tok pogosto izpostavlja emancipatorne vidike seksualnega dela ter s tem subvertira uveljavljene kulturne vzorce in predstave o seksualnih delavkah_cih kot žrtvah (Blume 2006; Huang 2015). Opozarja, da seksualno delo ni povezano le s tveganji in viktimizacijo, temveč ima tudi pozitivne vidike, ki se nanašajo na fleksibilnost in avtonomijo pri organizaciji in načrtovanju dela ter finančno neodvisnost, kar pri seksualnih delavkah_cih povečuje občutek samozavesti in moči (Rössler in dr. 2010; Sex Workers in Europe Manifesto 2005). Odpira tudi vprašanje kakovosti delovnih mest in profesionalizacije v seksualnem delu ter v zvezi s tem razpravlja o konceptih, kot so soglasje, avtonomija, standardizacija, dohodek in profesionalna identiteta (Garofalo Geymonat in Macioti 2016).

Skladno s teoretskimi izhodišči smo prevzeli definicijo seksualnega dela kot sporazumne izmenjave seksualnih storitev, predstav ali izdelkov med odraslimi,

ki lahko zavzema različne oblike, od prostitucije do telefonskega seksa, striptiza, erotičnih masaž, storitev na internetu in pornografije (Martin in dr. 2017; Weitzer 2003; WHO 2016). Seksualne_i delavke_ci so ženske, moški in transspolne osebe, ki prejemajo denar ali druga sredstva v zameno za seksualne storitve in te dejavnosti zavestno opredeljujejo kot dohodek, tudi če seksualnega dela ne štejejo za svoj poklic (Overs 2002: 2).

Poklicno tveganje smo definirali kot dolgoročno ali kratkoročno izpostavljenost nevarnosti na delovnem mestu, ki lahko vodi v povzročitev škode (Evropski parlament 2011). S ciljem zmanjševanja poklicnih tveganj se je vzpostavil koncept varnosti in zdravja pri delu, ki ga Mednarodna organizacija dela (2016) opredeljuje kot sistem politik, postopkov in praks, katerih cilj je optimizirati delovne razmere ter zmanjševati število poškodb in bolezni, povezanih z delom. Ker je večina oblik seksualnega dela v Sloveniji neregulirana, uradni standardi varnosti in zdravja na delovnem mestu za seksualne delavke_ce ne obstajajo.

Za opredelitev stigme smo se obrnili na Goffmana (2008: 12), ki je termin uporabil za poimenovanje lastnosti, ki je »hudo diskreditirajoča« in ki osebe reducira na pomanjkljive in nepopolne. Definiramo jo lahko tudi kot koeksistenco predalčkanja, stereotipiziranja, segregiranja, izgube statusa in diskriminacije, ki se sočasno pojavljajo v različnih situacijah moči (Link in Phelan 2001: 377). Stigma je zelo uveljavljen koncept na področju raziskovanja seksualnega dela, vendar je študije pogosto ne obravnavajo dovolj poglobljeno in ne upoštevajo obstoja različnih vrst stigme (Fitzgerald-Husek in dr. 2017). Ta problem naslavljam tako, da v sistematičnem pregledu operacionaliziramo in analiziramo osem vrst stigme ter preverjamo njihovo pojavnost v predhodnih študijah. Prva je *stigmatizacija javnosti*, ki zajema negativna stališča ter stereotipe javnosti in družbe o seksualnih delavkah_cih, kar lahko vodi v njihovo diskriminacijo (Corrigan in dr. 2004). *Pričakovana stigma* se nanaša na pričakovanja seksualnih delavk_cev, da bodo zaradi opravljanja svojega dela slabše obravnavani (npr. s strani družine, skupnosti, zdravstvenih delavk_cev), zaradi česar seksualno delo prikrivajo (Jain in Nyblade 2012; Leks in dr. 2011; Wu in dr. 2015). *Strukturna ali institucionalna stigma* zajema institucionalne politike ali druge družbene strukture, ki zmanjšujejo možnosti seksualnih delavk_cev ali jih neposredno diskriminirajo (Corrigan in dr. 2004). *Večplastna ali interseksijska stigma* pomeni koeksistenco več stigmem (npr. zaradi opravljanja dela in odvisnosti od drog) (Reidpath in dr. 2005). *Sekundarna ali posredna stigma* je stigmatizacija oseb, ki so povezane s stigmatiziranimi posamezniki, npr. njihovih družinskih članov (Smit in dr. 2012). *Izkušena ali udejanjena stigma* se nanaša na izkušnje diskriminacije, ki izhajajo iz stigmatizirajočega atributa seksualnega dela (Leks in dr. 2011). *Ponotranjena stigma* se nanaša na obliko samostigmatizacije, pri kateri seksualne delavke_ci

sprejmejo oziroma ponotranjijo negativne sodbe, stereotipe ali stališča drugih o seksualnem delu, npr. tako, da se soočajo z občutki krivde (Jain in Nyblade 2012). Zadnje, osmo obliko predstavlja *zaznana stigma*, ki jo opredeljujemo kot zavedanje seksualnih delavk_cev o lastnem razvrednotenem družbenem statusu in diskriminatorni obravnavi zaradi opravljanja seksualnega dela (Wu in dr. 2015).

V analizi se sprašujemo, ali je poklicna tveganja v seksualnem delu mogoče odpraviti ali vsaj omiliti s profesionalizacijo. S tem mislimo predvsem na vzpostavljanje poklicnih pravil in standardov ter prenos znanja in izkušenj. Seksualne_i delavke_ci pogosto poročajo o pomanjkljivih informacijah in nejasnih pričakovanjih v zvezi z delom, medtem ko je regulacija – tam, kjer obstaja – bolj namenjena zaščiti javne morale in zdravja kot interesov seksualnih delavk_cev (Doezema 1998; Graham 2017; Mathieu 2011; Martin in dr. 2017; Pajnik in Fabijan 2017a). Večina držav, med njimi tudi Slovenija, se s profesionalizacijo seksualnega dela ne ukvarja, kljub temu pa nanjo vpliva, zlasti s kazensko zakonodajo, npr. s kriminalizacijo določenih oblik prostitucije, strank ali vpletenosti tretjih oseb. Države tako – tudi če seksualnega dela izrecno ne regulirajo – posredno določajo, v kakšnih oblikah se seksualno delo izvaja, kdo določa pravila in standarde ter kako poteka prenos znanja in izkušenj v sektorju.

Država pa ni edini dejavnik profesionalizacije seksualnega dela, saj lahko ta poteka skozi različne organizacijske oblike: v delovnih organizacijah, podpornih skupinah, sindikatih, nevladnih organizacijah, s samoregulacijo, samoorganizacijo, samoupravno itd. Rešitve, ki jih v zvezi s profesionalizacijo predlagajo seksualne_i delavke_ci zajemajo npr. boljšo regulacijo striptiz klubov, v katerih bi bili lastniki obvezani zagotoviti več navodil in usposabljanj, poklicne priručnike, določitev jasnejših pravil za stranke, kakor tudi vključevanje seksualnih delavk_cev v vodenje in lastništvo lokalov (Garofolo in dr. 2016; Martin in dr. 2017). Ključni indikatorji profesionalizacije v našem sistematičnem pregledu so poklicne strategije, ki jih uporabljajo seksualne_i delavke_ci, saj kažejo tako na težave, s katerimi se ti soočajo, kot na možne rešitve.

3 Metodologija sistematičnega pregleda in metodološke značilnosti vključenih študij

3.1 O metodi

Sistematični pregledi literature so v mednarodnem raziskovalnem prostoru vedno bolj razširjena oblika povzemanja rezultatov predhodno izvedenih študij, vendar se v slovenskem družboslovju še niso uveljavili. Umestimo jih lahko v širšo skupino pregledov literature, skupaj s klasičnimi pregledi, metaanalizami,

teoretskimi pregledi, pregledi obsega ipd. (glej npr. Raitskaya in Tikhonova 2019). Od klasičnih se sistematični pregledi razlikujejo po metodologiji, saj mora izvajanje slediti jasno oblikovanemu raziskovalnemu vprašanju, kriterijem za prepoznavanje, izbiro in kritično oceno ustreznih študij ter postopku za sintezo podatkov (Arksey in O'Malley 2005; Moher in dr. 2015). Naša metodologija za izvedbo sistematičnega pregleda je sledila mednarodno uveljavljenim smernicam, objavljenim pod naslovom Prednostni elementi poročanja za sistematične preglede in metaanalize (ang. Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (PRISMA)) (Moher in dr. 2010).

3.2 Raziskovalna vprašanja

Odgovoriti skušamo na dve raziskovalni vprašanji: (1) katere so glavne ugotovitve študij na področju seksualnega dela v Sloveniji o poklicnih tveganjih, strategijah in politikah ter (2) kateri so glavni teoretski in metodološki pristopi k raziskovanju seksualnega dela ter kje je mogoče zaznati raziskovalne vrzeli.

3.3 Vključitveni in izključitveni kriteriji

V sistematični pregled literature smo vključili študije, ki so izpolnjevale naslednje kriterije: tematsko obravnavajo seksualno delo v Sloveniji v povezavi s poklicnimi tveganji, stigmo ali politikami; objavljene so bile med letoma 1990 in 2020 v slovenskem ali angleškem jeziku; imajo dostopen povzetek; temeljijo na znanstvenoraziskovalnih metodologijah in/ali so bile predmet recenzentskega postopka. Obravnavali smo raziskovalne članke, izvirne znanstvene članke, monografije, poglavja v monografijah in neobjavljene študije (doktorska in magistrska dela). Izključili smo študije, ki niso izpolnjevale vključitvenih meril in se v nobenem vidiku niso nanašale na ključna vsebinska področja, poljudne prispevke, eseje, prispevke na konferencah in druge objave brez opisa znanstvenoraziskovalne metodologije. Prav tako smo izključili študije, ki obravnavajo prisilno prostitucijo in mladoletne respondente_ke, saj v teh primerih ne moremo govoriti o konsenzualnem delu, ampak gre za kazniva dejanja.

3.4 Ocena kakovosti

Ključni kriterij za zagotavljanje kakovosti vključenih študij je bil opravljen recenzentski postopek pred objavo. Za študije, ki niso bile predmet recenzentskega postopka (npr. magisteriji), je bila kakovost ocenjena na podlagi teoretsko-metodološke zasnove in izvedbe. Pozorni smo bili predvsem na opis raziskovalnega problema ter zastavljena raziskovalna vprašanja in metode. Kakovost smo ocenjevali tudi glede na zanesljivost in veljavnost podatkov na podlagi dosedanjih izkušenj z raziskovanjem tega področja.

3.5 Strategija iskanja študij in vzorec

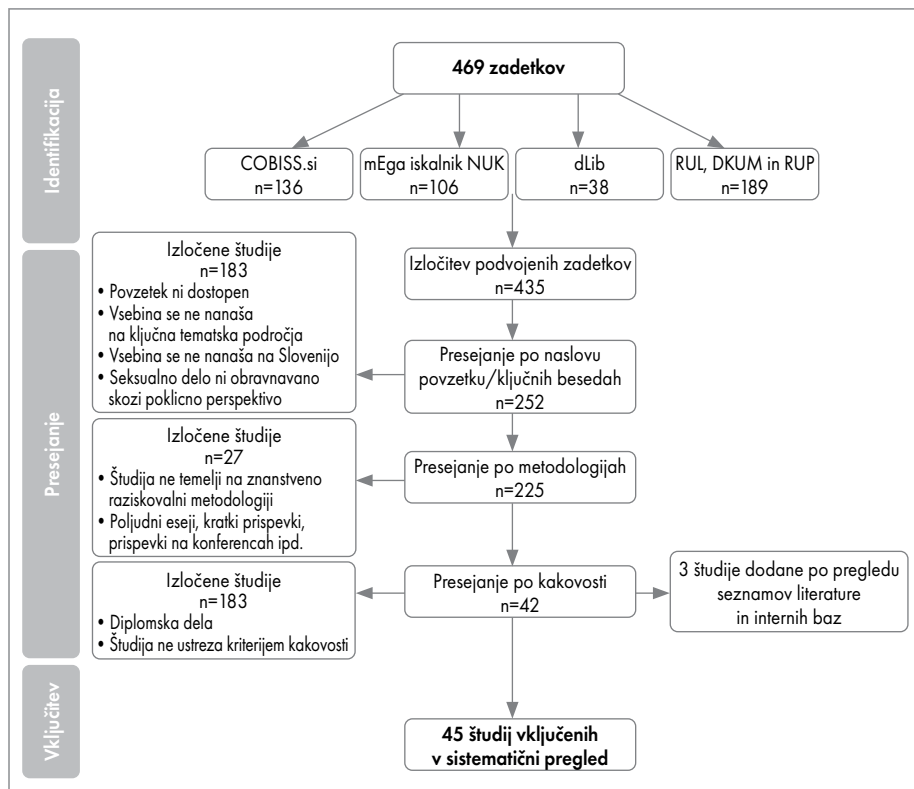
Iskanje študij je bilo izvedeno med decembrom 2020 in aprilom 2021 po šestih vnaprej določenih zbirkah bibliografskih podatkov: COBISS.si, mEga iskalnik NUK, Digitalna knjižnica Slovenije Dlib.si, Repozitorij Univerze v Ljubljani RUL, Digitalna knjižnica Univerze v Mariboru DKUM in Repozitorij Univerze na Primorskem. Iskalni niz smo oblikovali s kombinacijami različnih ključnih besed, ki smo jih povezali z Boolovimi iskalnimi operatorji. Ključne besede so se navezovala na glavna tematska področja sistematičnega pregleda (*seksualno delo, prostitucija, seksualne_i delavke_ci, seksualna industrija, politike, nevarnost, tveganje, stigma*). Iskali smo tudi po posameznih sektorjih seksualne industrije s ključnimi nizi *striptiz, erotična masaža, telefonski seks, pornografija*. V nekaterih bazah smo uporabili napredno iskanje po naslovu, ključnih besedah in po povzetku prispevka, ponekod tudi po sorodnih besedah. Rezultate smo omejili glede na vrsto virov, letnico objave in predmetne oznake posameznih iskalnih nizov.

Rezultat iskanja je skupaj obsegal 469 zadetkov. Dva raziskovalca sta pregledala naslove, povzetke in ključne besede vseh zadetkov ter na podlagi vključitvenih in izključitvenih kriterijev izločila neustrezne vire. Če na podlagi teh podatkov ni bilo mogoče presoditi, ali vir izpolnjuje vključitvene kriterije, sta natančneje pregledala tudi vsebino študij in prediskutirala morebitne dileme. Z namenom identifikacije dodatnih relevantnih študij smo v nadaljevanju pregledali še bibliografije prvotno vključenih študij in interne arhive. Končno število vključenih študij v analizo je bilo 45. Celoten postopek selekcije študij za sistematični pregled literature je prikazan na Sliki 1.

3.6 Kodiranje in analiza

Za namene analize izbranih študij smo pripravili kodirni list v obliki Excelovega dokumenta, ki je bil razdeljen na več sklopov: administrativni podatki, izhodišča, metodologija, vzorec, ugotovitve. Za vsako študijo smo v kodirni list izpisali glavne ugotovitve in drugo relevantno vsebino. V naslednjem koraku smo izpisani vsebini deduktivno določili kode. Sorodne kode smo nato združili v kategorije in jih interpretirali. Analizo smo opravili s programom za kvalitativno analizo MAXQDA. Rezultati kodiranja so dostopni v Arhivu družboslovnih podatkov (Markelj in Šori 2022).

Slika 1: Diagram PRISMA (PRISMA 2020 Flow Diagram), potek selekcije študij za sistematični pregled literature.

3.7 Značilnosti vzorca

Vse analizirane študije obravnavajo poklicna tveganja na področju seksualnega dela v Sloveniji. Večina (N = 24) jih je bila objavljena v slovenskem jeziku. Teoretsko-metodološki okvir analiziranih študij izhaja iz različnih družboslovnih disciplin, pri čemer so bile najštevilčnejše študije s področja sociologije (N = 26), kriminologije (N = 13) in seksologije (N = 12), zastopane pa so tudi nekatere druge družboslovne discipline. Študije k tematiki v največji meri pristopajo skozi perspektivo dela ter izpostavljajo delovne, poklicne in organizacijske vidike seksualnega dela. Pri tem uporabljajo različne teoretske pristope, kot so teorija (kazenskega) prava, študije spolov in feministična teorija, teorije s področja sociologije dela, medijskih in komunikacijskih študij, politologije, etnologije in antropologije, migracijskih študij in drugih. Vrzeli obstajajo zlasti na področju multidisciplinarnih raziskav, saj so te redke.

Glede na uporabljene metode sistematični pregled vključuje največ kvalitativnih študij (N = 23), sledijo teoretske študije (N = 13), študije z mešano metodologijo (N = 7) in dve kvantitativni študiji. V analiziranih empiričnih študijah je bilo uporabljenih 16 kvalitativnih metod (najpogosteje je uporabljena metoda intervjuja) in 7 kvantitativnih metod (najpogosteje so uporabljene metode spletnega anketiranja ter analize vsebine in spletnega rudarjenja), pri čemer gre pogosto za triangulacijo različnih metod v posamezni študiji. Seksualne delavke_ce je v vzorec vključila manj kot polovica študij, skupno 111, od tega največ žensk (67 oseb). Več kot polovica študij (N = 27) je v vzorec poleg seksualnih delavk_cev vključila še druge vire podatkov, na primer organizatorje seksualnega dela, stranke ter državne in nevladne organizacije, ki prihajajo v stik s populacijo. Študije obravnavajo tudi strukturne vidike seksualnega dela skozi analizo zakonodaje, medijskega poročanja in oglaševalskih portalov. Med oblikami seksualnega dela največ študij obravnava prostitucijo (N = 21), sledijo erotična masaža (N = 18), spremstvo (N = 15) in striptiz (N = 10). Kot delovna mesta seksualnih delavk_cev so najpogosteje obravnavani masažni saloni (N = 19) in zasebna stanovanja (N = 18), v manjši meri pa tudi hoteli (N = 13) in nočni klubi (N = 11). Upoštevajoč uporabljene metodologije, obstajajo vrzeli predvsem na področju uporabe kvantitativnih metod. Analiza vzorcev je pokazala vrzeli na področju raziskovanja moškega in transspolnega seksualnega dela ter pretežno usmerjenost v raziskovanje prostitucije, medtem ko so raziskave drugih oblik seksualnega dela, kot je na primer pornografija, redkejša.

3.8 Omejitve sistematičnega pregleda

Zaradi omejenega števila študij na področju seksualnega dela v Sloveniji nismo mogli izvesti običajnega sistematičnega pregleda, ki bi vključeval metodološko podobnejše študije. Poleg tega ugotovitve sistematičnega pregleda veljajo predvsem za področje prostitucije, ob čemer pa je treba poudariti, da se v zadnjih letih pojavljajo tudi nekatere nove oblike seksualnega dela, kot je delo prek spletnih platform (npr. Only fans), ki jih analizirane študije še niso obravnavale in ki predvidoma zmanjšujejo poklicna tveganja, saj seksualne delavke_ci ne prihajajo v neposreden stik s strankami. S sistematičnim pregledom literature smo identificirali glavna poklicna tveganja, nismo pa mogli ugotoviti, kakšna je njihova razširjenost, saj ti podatki ne obstajajo. V naslednjem koraku smo zato izvedli kvantitativno raziskavo med seksualnimi delavkami_ci v Sloveniji, ki bo odgovorila tudi na to vprašanje.

4 Poklicna tveganja, strategije in priporočila za politike

Za razumevanje razmer, v katerih delajo seksualne_i delavke_ci v Sloveniji, je pomembno izpostaviti, da je velik del seksualnega dela izključen iz regulacij, ki urejajo delovna razmerja, kar vodi v zelo raznovrstne zaposlitvene oblike in statuse delavk_cev s prevladujočimi nestandardnimi oblikami zaposlitve. Prav tako ne obstajajo uradni poklicni standardi in predpisi s področja zdravja in varnosti na delovnem mestu, ki bi seksualne delavke_ce sistemsko ščitili pred poklicnimi tveganji. To med drugim pomeni, da delavke_ci ostajajo brez delavskih, zdravstvenih in socialnih pravic. Naša analiza je pokazala, da je tveganj v seksualnem delu veliko; sistematizirali smo jih na sedem področij (Tabela 1): največ študij obravnava stigma (N = 31), sledijo tveganja, povezana z varnostjo (N = 29), politikami in zakonodajo (N = 23), zdravjem (N = 20), dostopom do storitev (N = 15), poslom (N = 13) in zasebnim življenjem (N = 2). V nadaljevanju vsako skupino na kratko predstavljamo skupaj s strategijami in politikami za preprečevanje poklicnih tveganj (Tabela 2).

4.1 Stigma

Stigmatizacijo seksualnega dela je obravnavalo 31 od 45 študij, kar kaže na velik pomen tega koncepta v znanstvenih razlagah, kakor tudi v realnih življenjih seksualnih delavk_cev. Večina študij stigme in njenih vplivov ni preiskovala empirično, temveč so koncept uporabljale predvsem kot interpretativni okvir za pojasnjevanje razmer v seksualnem delu. Največ študij je obravnavalo družbeno stigo oz. stigmatizacijo javnosti (N = 15), za katero ugotavljajo, da izhaja iz prepričanj, da je prostitucija nemoralna dejavnost (7, 8, 9, 10, 12, 20, 22, 28, 33, 37, 42, 45) in da gre za lahko zaslužen denar, zaradi česar je v nasprotju z uveljavljeno etiko dela (12, 33), ter iz stereotipov o normalni ženski seksualnosti (9, 45).

Sledi pričakovana stigma (N = 12), ki je povezana predvsem s strahom pred posledicami razkritja, kar za nekatere seksualne delavke_ce pomeni veliko psihično breme (2, 5, 18, 21, 26, 27, 28) in negativno vpliva na dostop do storitev, npr. do policije (2, 4, 6, 30) in socialnovarstvenih institucij (3, 18), na zasebne odnose in življenje, saj zaradi dvojnega življenja težko vzpostavijo odkrite odnose (2, 4, 19, 30, 39), ter na avtonomijo in možnosti samoorganiziranja in pojavljanje v javnosti (27).

Strukturna oz. institucionalna stigma se reproducira skozi medije, ki o prostituciji poročajo črno-belo in senzacionalistično (2, 20, 21, 26, 34, 40); politike, saj zakoni v Sloveniji s prepovedjo prostitucije na javnih mestih povečujejo stigmatizacijo seksualnega dela kot nemoralne dejavnosti (25); in institucije, kot

Tabela 1: Sistematični pregled literature – poklicna tveganja

PODROČJE	POKLICNA TVEGANJA							
	Javnosti	Pričakovana	Struktura	Večplastna	Sekundarna	Izkušena	Ponotrjena	Zaznana
STIGMA								
VARNOST		Nasilje in izkoriščanje tretjih oseb (prisilno zvočniško, trgovina z ljudmi, povezanost s kriminalom, dolgovna odvisnost, grožnja z razkritjem)				Nasilje strank (fizično in psihološko nasilje, neresnost, spolno nasilje, kraje, zniževanje cen, slabe ocene in negativni komentariji)		
POLITIKE IN ZAKONODAJA		Neustrezne politike	Kriminalizacija posredovanja pri prostituciji		Neenotne sodne prakse in pravna negotovost		Dejavnosti ni mogoče registrirati	
ZDRAVJE		Droge in alkohol	Spolno prenosljive bolezni in nezaščiten spolni odnosi		Fizične in psihične obremenitve		Slabi delovni pogoji	
DOSTOP DO STORITEV		Policija (pričakovana stigma, neustrezna obravnavna prijave kaznivih dejanj, nezaupanje, pretiran nadzor, spolno nadlegovanje)	Centri za socialno delo (pričakovana stigma, strah pred odvzemi otrok)		Dostop do stanovanj		Odsotnost politike, programov in storitev	
POSEL		IKT (oglaševanje na internetu, negativni komentariji in ocene)	Staranje		Konkurenca (oviranje, nižanje cen)		Izhod iz seksualnega dela	
ZASEBNO ŽIVLJENJE		Partnerstvo	Materinstvo		Zasebnost			

Tabela 2: Sistematični pregled literature – strategije in politike

PODROČJE	STRATEGIJE				POLITIKE		
	Prikriivanje dela				Uveljavljanje prostitucije kot dela	Javne in politične debate	Ozaveščanje in informiranje javnosti
STIGMA							
VARNOST	Obraznava strank (selekcija, postavljanje mej, medsebojno obveščanje o nasihih strankah, večstopenjska komunikacija, shranjevanje kontaktov)	Organizacija dela (delo z zvočnikom, delo z drugimi delavkami_ci, lokacija dela, sindikalno povezovanje)	Varnostne tehnologije in pripomočki	Oglaševanje	Informiranje strank		
POLITIKE IN ZAKONODAJA					Dobrobit seksualnih delavk_cev	Tripartitna dekriminalizacija	Zaposlovanje
ZDRAVJE	Psihološki mehanizmi in strategije	Redno testiranje	Uporaba drog	Postavljanje mej	Informiranje seksualnih delavk_cev	Skupine za samopomoč	Kartoteke za stranke
DOSTOP DO STORITEV					Podporni in zagovorniški programi (brezplačni in anonimni zdravstveni pregledi in testiranja, psihološka pomoč, programi za odvisnice_ke od drog, projekti seksualnih delavk_cev, socialno in zdravstveno varstvo)	Reforme institucij	Uspostavljanja za policijo, zdravstvo in CSD
POSEL	IKT	Oglaševanje	Skrb za diskretnost	Postavljanje mej	Autonome oglaševalske platforme		
ZASEBNO ŽIVLJENJE	Prikriivanje dela	Ločevanje zasebnega in poklicnega		Samsko življenje ali življenje brez otrok			

so centri za socialno delo, ki seksualne delavke_ce obravnavajo kot »družbeno neprilagojene osebe« (36, 45) ali a priori žrtve (26).

Druge vrste stigme se v študijah pojavljajo redkeje. V zvezi z večplastno stigmo študije kot posebno stigmatizirane skupine izpostavljajo istospolno usmerjene in moške seksualne delavce (13, 16, 21) ter odvisnice od drog (45). Sekundarno stigmo obravnavajo v povezavi s strankami (21, 28), zvodniki_cami (33) ter bližnjimi, npr. partnerji in otroki (18). V zvezi z izkušeno stigmo navajajo negativne izkušnje seksualnih delavk_cev s policijo (4, 6, 18) in v zasebnem življenju, npr. prekinitvev stikov s strani bližnjih (18) in odselitev iz domačega kraja zaradi negativnega odnosa okolice (2). Ponotranjena stigma se pri seksualnih delavkah_cih manifestira v obliki občutkov krivde in samozaničevanja (2, 26, 30). Zaznana stigma pa se kaže skozi občutek seksualnih delavk_cev, da je družbi vseeno zanje, da se jih nenehno potiska na rob in dojema kot kužne (2, 19).

Strategije, ki jih seksualne_i delavke_ci uporabljajo za izogibanje stigmatizaciji, največkrat zajemajo prikrivanje dela pred okolico, kar se prepleta s strategijami za zaščito zasebnega življenja. V zvezi s politikami študije navajajo, da bi stigmatizacijo zmanjšalo uveljavljanje prostitucije kot dela, torej tudi njena profesionalizacija, a ob tem opozarjajo, da bi morebitna registracija dejavnosti lahko s seboj prinesla stigmatizirajočo nalepko »prostitutka«, kar otežuje tranzicijo v druge poklice v prihodnosti (23). Seksualne_i delavke_ci si želijo več nesenzacionalističnih javnih debat in ozaveščanje javnosti (27). Čeprav je stigma eden najtrdovratnejših problemov v seksualnem delu, jo lahko s politikami tudi učinkovito naslavljamo, predvsem tako, da delavkam_cem zagotovimo nestigmatizirajočo obravnavo pred institucijami.

4.2 Varnost

Med varnostnimi tveganji sta največkrat (N = 24) obravnavani nasilje in izkoriščanje tretjih oseb, in sicer zvodnic_kov, organizatoric_jev, lastnic_kov lokalov, kar nakazuje, da se raziskave – podobno kot politike ali mediji – pretežno fokusirajo na kriminalne vidike seksualnega dela. V zvezi s tem največ študij (N = 23) omenja prisilno zvodništvo, ki zajema nezmožnost odločanja o delu, nadzor in omejevanje gibanja, trgovanje z ljudmi (3, 9, 10, 25, 36, 38, 44) ter fizično, psihično, spolno in ekonomsko nasilje (2, 5, 7, 9, 10, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 44). Zvodniki_ce nadzor vzpostavljajo tudi z grožnjami z razkritjem (2, 5) in dolgovno odvisnostjo (5, 37, 39). Ker prostitucija deluje v pollegalnem in nelegalnem okolju, je tudi nasploh povezana s kriminalom (7, 36, 39, 44), kar prav tako opredeljujemo kot poklicno tveganje.

Študije, ki obravnavajo nasilje strank (N = 14), najpogosteje izpostavljajo fizično in psihološko nasilje, vključno z nadlegovanjem in žaljenjem preko tele-

fona in interneta (2, 3, 4, 5, 7, 16, 18, 23, 27, 33, 34), ter tudi spolno nasilje, ki zajema prisiljevanje v spolne odnose in prakse ter spolne odnose brez zaščite (4, 6). Omenjajo tudi neresnost strank (2, 3, 16, 18), da stranke ne želijo plačati za opravljeno storitev (4, 18), kraje s strani strank (6, 18) ter da skušajo nekatere stranke seksualnim delavkam_cem škodovati s slabimi ocenami in negativnimi komentarji na internetu (4).

Med vsemi poklicnimi tveganji so v analiziranih študijah najbolj obširno obravnavane strategije za zagotavljanje varnosti, nanašajo pa se na postavljanje mej in preverjanje strank (2, 4, 16, 18, 21, 28, 30, 39), organizacijo dela, saj je npr. delo z zvodnikom ali z drugimi seksualnimi delavkami_ci lahko varnejše (4, 5, 9, 18, 21, 26, 30, 39, 44), uporabo varnostnih tehnologij in pripomočkov, kot so kamere, alarmni sistemi in psi (2, 4, 16, 25, 26, 27), ter strateško oglaševanje (2, 4, 26, 30). Na področju politik študije predlagajo informiranje strank, npr. o znakih prisilne prostitucije (27, 28), kakor tudi širše javnosti (13). Varnostna tveganja je mogoče zmanjšati tudi s profesionalizacijo, predvsem če med seksualnimi delavkami_ci poteka izmenjava poklicnih strategij.

4.3 Politike

Analizirane študije kot najboljši pristop k regulaciji seksualnega dela izpostavljajo dekriminalizacijo, ki deloma velja tudi v Sloveniji, obenem pa do politike na tem področju izražajo številne kritike, zlasti da premalo upošteva interese seksualnih delavk_cev (8, 15, 16, 25, 32, 33, 40, 41, 42). V zvezi z zakonodajo predvsem pravne študije ugotavljajo, da obstaja v definicijah kaznivih dejanj s tega področja več nejasnosti (1, 15, 25) in da sodne prakse niso enotne (1, 17, 37, 41). Ključna dilema je, ali je po sedanji ureditvi v Kazenskem zakoniku kazniva vsakršna vpletenost tretjih oseb v prostitucijo (17) ali pa je treba zlorabo prostitucije na sodišču šele dokazati, na primer tako, da se upošteva delitev zaslužka (1, 14, 41). V akademski debati trenutno prevladujejo zagovorniki druge možnosti, vendar je Vrhovno sodišče že večkrat razsodilo, da je kaznivo vsakršno sodelovanje tretjih oseb v prostituciji.

Izhajajoč iz ocene slovenskega modela dekriminalizacije, je osem študij kritičnih do kriminalizacije posredovanja pri prostituciji, ker se njeni učinki negativno prenašajo na seksualne delavke_ce; zavzemajo se za tripartitno dekriminalizacijo (10, 13, 14, 27, 28, 30, 37, 39, 43). Študij, ki bi zagovarjale kriminalizacijo strank ali seksualnih delavk_cev, nismo zasledili. Več študij predlaga spremembe zakonodaje tako, da bi ta seksualnim delavkam_cem zagotovila socialno in zdravstveno varstvo (16, 34) ter delavske pravice (16, 21). Dve študiji ugotavljata, da ima sedanja ureditev za seksualne delavke_ce

tudi pozitivne vidike, saj jim neurejena zaposlitvena razmerja prinašajo več anonimnosti, večje zasluške in več fleksibilnosti (35, 38). Naš pregled kaže, da izključno kazensko pravo ne nudi zadostne zaščite seksualnim delavkam_cem in da je za izboljšanje delovnih razmer treba uvajati ukrepe tudi na drugih področjih, kot bomo videli v nadaljevanju.

4.4 Zdravje

Med zdravstvenimi tveganji največ študij obravnava odvisnost od drog in alkohola (N = 13), sledijo spolno prenosljive bolezni (SPB) (N = 10), psihične in fizične obremenitve (N = 9) ter slabe in neprimerne delovne razmere (N = 3). Pri tem droge in alkohol pomenijo poklicno tveganje predvsem na lokacijah, kot so nočni lokali, v katerih zaposlene ženske pogosto dobijo deleže vrednosti pijač, popitih s strankami (39). Poleg tega je seksualno delo lahko sredstvo za financiranje že obstoječe odvisnosti (13, 21, 28, 30, 43), strategija za obvladovanje psihičnih in fizičnih obremenitev (3, 5) ali orodje, s katerim zvodniki povečujejo nadzor nad seksualnimi delavkami_ci (3, 5). Ključno tveganje, ki lahko privede do okužb s SPB, so nezaščiteni spolni odnosi (4, 18, 21, 26, 39, 38), do katerih lahko pride pod prisilo (4, 26) ali zaradi privolitve ob obljubi večjega plačila (18, 21, 38, 39). Do fizične izčrpanosti in poškodb prihaja predvsem v primerih prevelikega števila strank (2, 21), medtem ko so posledice za psihično zdravje povezane z nelagodjem, stigmo in stresom zaradi prikrivanja dela (2, 26, 27). Študije, ki navajajo slabe delovne razmere, v glavnem opisujejo neprimerne in umazane prostore, v katerih se seksualno delo izvaja (3, 19, 21).

Med strategijami, ki jih za izogibanje zdravstvenim tveganjem uporabljajo seksualne_i delavke_ci, največ študij navaja vzpostavljanje čustvene distance v odnosu do strank (2, 10, 18, 21, 23, 26, 39, 45), sledijo redni zdravstveni pregledi in testiranja za SPB (18, 38, 44), omejevanje števila strank (2, 21) ter postavljanje meja strankam (npr. zavračanje odnosov brez kondoma) (2). Na področju politik študije priporočajo informiranje seksualnih delavk_cev o zaščiti pred zdravstvenimi tveganji in o regulaciji (3, 27, 38). Ena študija predlaga skupine za samopomoč (18) in ena uvedbo kartotek za stranke, s katero bi te dokazovale, da nimajo SPB (27).

4.5 Posel

Poslovna tveganja v seksualnem delu so povezana z uporabo informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) (N = 7), staranjem (N = 6), konkurenco (N = 4) in izhodom iz seksualnega dela (N = 1). Kot poklicno tveganje se IKT pojavljajo predvsem v povezavi z oglaševanjem, ki za ženske poteka na platformah pod nadzorom strank (4, 16, 24, 27, 31, 32), in negativnimi komentarji na internetu

(2, 4, 24). Moški oglašujejo po drugih kanalih, kot so aplikacije za zmenke, in kot težavo izpostavljajo lažne profile (16). Negativne učinke na posel ima tudi staranje, saj lahko zmanjša konkurenčnost seksualne_ga delavke_ca ter vpliva na število strank (2, 21, 23) in ceno storitev (28). V zvezi s konkurenco študije navajajo oviranje s strani drugih seksualnih delavk_cev, kot je denimo javno obrekovanje (16, 39), ter nizke cene storitev zaradi novih in mlajših delavk_cev (2, 3).

Strategije proti poslovnim tveganjem zajemajo uporabo IKT za iskanje strank, komunikacijo z njimi in organizacijo dela (2, 16, 25, 27, 31), prilagajanje podatkov v oglasih željam strank (2, 3, 39), skrb za diskretnost, ker jo stranke zelo cenijo (28, 44), ter postavljanje meja strankam (2). Seksualne_i delavke_ci si prizadevajo, da bi imeli čim več stalnih strank, na primer s kakovostnejšimi storitvami, posebnimi ponudbami s popusti in prilagajanjem potrebam strank predvsem v obliki storitev, ki niso »industrijske«, npr. pogovor, nežnost, prijaznost, osebni pristop (4), kar vse kaže na profesionalizacijo dela. V zvezi s politikami je v dveh študijah izražena potreba po avtonomnih oglaševalskih platformah in ustvarjanju varnih prostorov za seksualne delavke_ce na internetu (16, 27).

4.6 Dostop do storitev

Na področju dostopa do storitev največ študij problematizira dostop do policije (N = 9), sledijo centri za socialno delo (N = 3) in stanovanja (N = 1). Na policijo se seksualne_i delavke_ci ne obračajo zaradi pričakovane stigmatizacije, poročajo pa tudi slabih izkušnjah s policijo v preteklosti (2, 5, 6, 19), predvsem ob prijavi kaznivih dejanj (4, 6, 16, 18). Po ena študija navaja spolno nadlegovanje s strani policista (6) in pretiran policijski nadzor (26). Nezaupanje in slabe izkušnje se pojavljajo tudi v zvezi s centri za socialno delo (18, 36, 45). Ena študija navaja, da imajo seksualne_i delavke_ci težave pri dostopu do stanovanj, saj najemodajalci računajo višjo najemnino, če vedo, da v stanovanju poteka prostitucija (28). Študije prav tako ugotavljajo, da socialne in zdravstvene politike, programi in organizacije v Sloveniji ne obravnavajo specifik seksualnega dela ter da ustrezen sistem pomoči še ni bil vzpostavljen, razen za žrtve trgovine z ljudmi (3, 13, 18, 19, 21, 36, 40, 45). Kot enega ključnih problemov študije pri tem navajajo šibko samoorganiziranje seksualnih delavk_cev v Sloveniji, zlasti odsotnost organizacij, ki bi jih vodile same_i (3, 18, 25, 27, 31, 39, 45).²

2. Leta 2020 je program pomoči »Podpora osebam v prostituciji in pri izhodu iz nje« pričelo izvajati Društvo Ključ – Center za boj proti trgovanju z ljudmi, ki prostitucijo obravnava kot obliko nasilja. Nastala je tudi organizacija Dobra družba, ki združuje seksualne delavke_ce.

Strategij, ki jih seksualne_i delavke_ci uporabljajo za dostopanje do storitev, v študijah nismo zaznali, medtem ko priporočila za politike izpostavljajo, da je treba v ospredje postaviti socialno in zdravstveno varstvo ter ustanoviti podporne in zagovorniške programe in samostojne projekte seksualnih delavk_cev (3, 13, 16, 21, 26, 28, 33, 34, 36, 38, 39, 42, 45). Že od začetka devetdesetih let dvajsetega stoletja študije opozarjajo, da je treba reformirati delovanje institucij, predvsem policije, centrov za socialno delo in zdravstva (27, 36, 45), ter priporočajo izobraževanje in ozaveščanje zaposlenih o nestigmatizirajoči obravnavi seksualnih delavk_cev (3, 6, 13, 16, 27).

4.7 Zasebno življenje

Negativne vplive seksualnega dela na zasebno življenje obravnavata dve študiji (18, 39). Ena (18) navaja več negativnih vplivov na partnersko življenje seksualnih delavk (nesprejemanje seksualnega dela s strani partnerja, prepiri, težave v spolnosti, ljubosumje, nezaupanje glede SPB, laganje, občutek krivde, prekinitve zveze) in na materinstvo (obremenjenost zaradi prikrivanja seksualnega dela pred otroki, strah, zaskrbljenost, izčrpanost zaradi dela). Seksualne_i delavke_ci, ki delajo v organiziranih oblikah, pogosto živijo v hiši lastnika lokala in imajo zato zelo okrnjeno zasebnost, kar prizadene zlasti migrantke (39).

Strategije za varovanje zasebnega življenja zajemajo prikrivanje dela pred okolico (npr. delo v drugem kraju, izbiro primernih oglaševalskih platform, stranke iz tujine, prilagajanje urnika, povprečen življenjski slog in skrivanje identitete na internetu) (2, 18, 21, 26, 28); ločevanje med zasebnim in poklicnim življenjem (2, 16, 18, 21); pa tudi odločitev za samsko življenje ali življenje brez otrok, saj je tako lažje usklajevati različne vloge (18).

5 Diskusija

Predstavili smo glavne ugotovitve sistematičnega pregleda literature, ki je zajel 45 študij, ki obravnavajo seksualno delo v Sloveniji in so izšle med letoma 1990 in 2020. Z njim smo zagotovili celovit pregled raziskovalnega polja, poklicnih tveganj v seksualnem delu ter strategij in politik za njihovo zmanjševanje.

Pregled raziskovanja je pokazal, da v Sloveniji v zadnjih tridesetih letih na področju seksualnega dela prevladujejo sociološke, kriminološke in seksološke študije, ki temeljijo na kvalitativnih metodologijah. Pogost je multiperspektivni pristop, ki vključuje poglede in stališča različnih akterjev (npr. strank, organizatork_jev seksualnega dela, državnih institucij in nevladnih organizacij). Med oblikami seksualnega dela je v študijah največkrat obravnavana prostitucija,

medtem ko so nekatere druge oblike, zlasti delo v pornografski industriji ali preko spleta, slabo raziskane. Zelo malo je na voljo raziskovalnih podatkov o tem, kako se seksualne_i delavke_ci soočajo z oteženim dostopom do storitev in institucij. Med ciljnim skupinami so podreprezentirani moški in transspolne osebe, kar velja tudi za mednarodni raziskovalni prostor (Bimbi 2007; Bungay in dr. 2016; Koken in dr. 2004). Kaže se potreba po raziskavah, ki bodo z uporabo interdisciplinarnih teoretskih in metodoloških pristopov bolj celovito zajele heterogenost in kompleksnost seksualne industrije, na kar opozarjajo tudi raziskovalke_ci tega področja v tujini (Bungay in dr. 2016; Vanwesenbeeck 2001). Okrepiti je treba kvantitativne metodološke pristope, ki bi temeljili na večjih in bolj reprezentativnih vzorcih seksualnih delavk_cev. V skladu z mednarodno prepoznanimi dobrimi praksami (Garofalo Geymonat in Macioti 2016; Respect Inc. 2017) priporočamo uporabo inkluzivnih raziskovalnih metodologij, ki bodo seksualne delavke_ce vključevale v vse faze raziskovanja – od priprave metodologije do interpretacije rezultatov – ter primerjalno raziskovanje seksualnega dela skupaj z drugimi poklici.

Sistematični pregled poklicnih tveganj je pokazal, da se seksualne_i delavke_ci srečujejo s specifičnimi tveganji, povezanimi s stigmatizacijo, varnostjo, politikami, zdravjem, poslom, dostopom do storitev in zasebnim življenjem. Najpomembnejše poklicno tveganje predstavlja stigma, ki ustvarja pogoje za nastanek drugih poklicnih tveganj. V okviru varnostnih tveganj se seksualne_i delavke_ci srečujejo z različnimi oblikami nasilja s strani strank in zvodnikov, kar kot problem pogosto izpostavljajo tudi raziskave v drugih državah (Armstrong 2019; Bungay in Guta 2018; Ganju in Saggurti 2017). Med tveganja sodijo tudi politike, saj zakonodaja zavira profesionalizacijo in seksualnim delavkam_cem ne omogoča ustrezne ravni delavskih, zdravstvenih in socialnih pravic. Zdravstvena tveganja zajemajo nevarnost okužbe s SPB, fizične in psihične obremenitve, odvisnost od drog in alkohola ter slabe delovne razmere. Slabši dostop do storitev je povezan s strahom pred stigmatizacijo ter slabimi izkušnjami z delom policije in centrov za socialno delo, zaradi česar se seksualne_i delavke_ci na te institucije ne obračajo vedno, ko potrebujejo njihovo pomoč. Med poslovna tveganja uvrščamo oglaševanje ter konkurenco in staranje, ki odpirata vprašanje seksualizacije (ženskega) telesa (Näre in Diatlova 2020). Opravljanje seksualnega dela ima lahko negativne vplive tudi na zasebno življenje seksualnih delavk_cev, zlasti na usklajevanje poklicne s partnersko in starševsko vlogo. Ob tem popisu poklicnih tveganj poudarjamo, da nobena od analiziranih študij ni ponudila podatkov o njihovi prevalenci, zato težko sklepamo, kako pogost ali realen problem so ti za seksualne delavke_ce v njihovem vsakdanjem življenju. Tako slovenske kot številne tuje raziskave namreč ugotavljajo, da seksualno

delo ni nujno povezano z izkoriščanjem in da je izpostavljenost tveganjem lahko odvisna od številnih dejavnikov, kot so prostori, v katerih se seksualno delo izvaja, politike ali stigma (Fabijan 2017; Martin in dr. 2017; Sanders 2016: 38). To pa tudi pomeni, da je poklicna tveganja mogoče zmanjševati s sprejemanjem ustreznih ukrepov, predvsem takšnih, ki izhajajo iz potreb in interesov seksualnih delavk_cev.

Seksualno delo je v Sloveniji večinoma neregulirana dejavnost, zato je zagotavljanje zdravih in varnih delovnih razmer odvisno predvsem od seksualnih delavk_cev samih. V zvezi s tem so študije doslej identificirale številne strategije, ki jih uporabljajo seksualne_i delavke_ci, da bi se izognile_i poklicnim tveganjem. Pred nasiljem strank se skušajo zaščititi z večstopenjsko komunikacijo, organizacijo dela, uporabo varnostnih tehnologij in pripomočkov ter strateškim oglaševanjem. Za zaščito pred zdravstvenimi tveganji so pomembni vzpostavljanje čustvene distance do strank, redni zdravstveni pregledi in testiranja ter omejevanje števila strank. Ob dejstvu, da je seksualno delo v Sloveniji večinoma izvajano tudi kot prekarna dejavnost, so za seksualne delavke_ce pomembne strategije za izogibanje poslovnim tveganjem, kot so uporaba IKT za navezovanje stikov, vzdrževanje kroga stalnih strank in skrb za diskretnost. Strategije, povezane z zaščito zasebnega življenja, so povezane zlasti s prikrivanjem dela ter ločevanjem zasebnega in poklicnega življenja, kar je tudi glavna strategija za izogibanje stigmatizaciji. Za nekatere strategije lahko ugotovimo, da delujejo zaščitno na več področjih hkrati in so zato še posebej pomembne. Med njimi je postavljanje meja strankam, ki je pomembno za izogibanje varnostnim, zdravstvenim in poslovnim tveganjem, medtem ko lahko uporaba IKT pozitivno vpliva na varnost ter obenem zmanjšuje poslovna tveganja. Sistematični pregled poklicnih strategij je pokazal, da je za zagotavljanje varnega in zdravega delovnega okolja v seksualnem delu potrebnega veliko znanja in izkušenj, ki pa jih po formalni poti večinoma ni mogoče pridobiti. Za zmanjševanje poklicnih tveganj bi bilo zato treba spremeniti obstoječi politični in družbeni okvir, in sicer tako, da bi v večji meri omogočal profesionalizacijo oz. spodbujal sodelovanje, vzajemno izobraževanje in samoorganiziranje med seksualnimi delavkami_ci.

Ena ključnih ugotovitev sistematičnega pregleda je, da Slovenija še ni vzpostavila ustreznega sistema podpornih in zagovorniških programov za seksualne delavke_ce, prav tako še ni zagotovila njihove nestigmatizirajoče obravnave pred institucijami. To je v največji meri povezano s tem, da se politika osredotoča skorajda izključno na preprečevanje kriminalnih dejanj, povezanih s prostitucijo. Takšna politika sovпада s prakso »upravljanja prek kriminala« (Simon 2007),

ki postavlja varnost pred druga področja delovanja države, ignorira nerepresivne odgovore na socialne probleme in ustvarja kulturo strahu. Poleg tega upravljanje prek kriminala krepi in legitimira stigmatizacijo prostitucije kot kriminalne dejavnosti ter opušča aktivno spodbujanje pravic seksualnih delavcev_k (Graham 2017). Avtorji_ce, ki se z vidika dela ukvarjajo s prostitucijo, poudarjajo, da namesto politike nične tolerance potrebujemo bolj inkluziven pristop in podobno spremembo paradigme kot pri homoseksualnosti ali konoplji (Östergren 2017; Wagenaar 2017). Med regulatornimi modeli je bila v zadnjih letih kot primer dobre prakse večkrat izpostavljena tripartitna dekriminizacija na Novi Zelandiji (Abel 2014; Armstrong 2016), ki ji je naklonjen tudi precejšen delež slovenskih študij. Ob tem je treba upoštevati, da si številne seksualne_i delavke_ci ne želijo regulacije dela po zgledu drugih poklicev in da jim delovanje zunaj pravil ustreza (Garofalo Geymonat in Macioti 2016). Če želimo v Sloveniji postaviti potrebe in interese seksualnih delavk_cev v središče politik, je najbolj nujno, da njihov fokus razširimo onkraj kazenskopravne obravnave prostitucije in pričnemo uvažati nerepresivne ukrepe, ki bodo aktivno krepili človekove, delavske in socialne pravice seksualnih delavk_cev.

SUMMARY

We present the main findings of a systematic literature review of 45 studies on sex work in Slovenia published between 1990 and 2020, which provide a comprehensive overview of the research field, occupational risks in sex work, as well as strategies and policies to reduce them.

In Slovenia, the research field has been dominated by sociological, criminological and sexological studies based on qualitative methodologies over the last 30 years. Studies have mainly researched prostitution and female sex workers. There is an emerging need for research that more comprehensively captures the heterogeneity and complexity of the sex industry using multidisciplinary theoretical and methodological approaches, as also highlighted by some international researchers in the field (Bungay et al. 2016; Koken et al. 2004). Quantitative methodological approaches based on larger and more representative samples of sex workers also need to be strengthened. In line with good practices from abroad, we also recommend the use of inclusive research methodologies that involve sex workers in all stages of research – from the development of the methodology to the interpretation of the results – and comparative research of sex work together with other occupations.

The systematic review of occupational risks showed that sex workers face specific risks related to stigma, safety, policies, health, business, access to services

and private life. The most important occupational risk is stigma, which creates the conditions for other occupational risks to emerge. With this inventory of risks, we note that none of the analysed studies offered data about their prevalence, making it difficult to conclude how common or problematic they are for sex workers in their everyday lives.

Sex work is a largely unregulated activity in Slovenia and accordingly ensuring healthy and safe working conditions depends primarily on the resourcefulness of sex workers themselves. In this respect, studies have thus far identified a number of strategies used by sex workers to avoid occupational risks. Some strategies can be found to be protective in several areas at the same time and are therefore particularly important. Setting boundaries for customers is important to avoid security, health and business risks, while the use of information and communication technologies has a positive impact on security and reduces business risks. All of this shows that ensuring a safe and healthy working environment in sex work requires a great deal of professional knowledge and experience that is largely not available through formal channels. Reducing occupational risks would therefore require changing the existing political and social framework in a way that is more conducive to professionalisation and promotes cooperation, peer education and self-organisation among sex workers.

One of the key findings of the systematic review is that the state has not yet established an adequate system of support and advocacy programmes for sex workers and ensured that they are treated in a non-stigmatising manner. This is largely related to the focus of sex work policy in Slovenia, which almost exclusively concentrates on preventing prostitution-related crime. Such policy coincides with the practice of 'governance through crime' (Simon 2007), which places security before other areas of state action, ignores non-repressive responses to social problems and creates a culture of fear. If we want to put the interests of sex workers at the centre in Slovenia, it is most urgent that we broaden the focus of policies beyond the criminal legal treatment of prostitution and start introducing non-repressive measures that actively strengthen the human, labour and social rights of sex workers.

Seznam študij vključenih v sistematični pregled

1. Ambrož, Matjaž (2007): Ali je treba kaznivo dejanje Zloraba prostitucije oblikovati bolj določno? V A. Šelih (ur.): *Sodobne usmeritve kazenskega materialnega prava*: 329–332. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
2. Corti, Renato (2016): *Spletna prostitucija v Sloveniji*. Magistrska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=86874> (29. 12. 2020).

3. Dolinar, Tjaša, Markelj, Leja, in Selan, Alisa (2018): Ocena stanja na področju prostitucije v Sloveniji. *Socialna pedagogika*, 22 (1–2): 1–26.
4. Fabijan, Emanuela (2017): Relationships with Clients: Sex Workers' Negotiating Strategies. V M. Pajnik in I. Radačić (ur.): *Prostitution in Croatia and Slovenia: Sex Workers' Experiences*: 141–153. Ljubljana: Mirovni inštitut, Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar.
5. Frelih, Mojca (2017a): Relationships with Intermediaries: Support or Exploitation? V M. Pajnik in I. Radačić (ur.): *Prostitution in Croatia and Slovenia: Sex Workers' Experiences*: 155–163. Ljubljana: Mirovni inštitut, Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar.
6. Frelih, Mojca (2017b): Relationships with the Police: Between Protection and Abuse. V M. Pajnik in I. Radačić (ur.): *Prostitution in Croatia and Slovenia: Sex Workers' Experiences*: 165–174. Ljubljana: Mirovni inštitut, Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar.
7. Hrženjak, Majda (2005): Prostitucija kot izsiljen odgovor na uganko ženske želje in kot nepopolna slika. *Delta*, 10 (1–2): 173–185.
8. Hrženjak, Majda, Jalušič, Vlasta, Sauer, Birgit, in Tertinegg, Karin (2005): Framing prostitution policies. A comparison of Slovenia and Austria. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 117: 93–118. DOI: <https://doi.org/10.12681/grsr.9558>.
9. Kanduč, Zoran (1998a): Prostitucija: kriminološke, viktimološke in kazensko pravne perspektive. *Anthropos*, 30 (1–3), 88–106.
10. Kanduč, Zoran (1998b): Prostitucija. V Z. Kanduč, D. Korošec in M. Bošnjak (ur.): *Spolnost, nasilje in pravo*: 52–71. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
11. Kanduč, Zoran (1998c): Pornografija. V Z. Kanduč, D. Korošec in M. Bošnjak (ur.): *Spolnost, nasilje in pravo*: 72–87. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
12. Kanduč, Zoran (2000): Prostitucija: Kaj je z njo narobe. *Apokalipsa*, 39/40/41: 229–238.
13. Klun, Monika, in Bren, Matevž (2018): Male Sex Work in Slovenia. *Journal of Criminal Justice and Security*, 20 (2): 182–201.
14. Korošec, Damjan (1998): Nekateri značilnejši problemi v zvezi s kaznivimi dejanji zoper spolno nedotakljivost v veljavnem slovenskem kazenskem pravu. V Z. Kanduč, D. Korošec in M. Bošnjak (ur.): *Spolnost, nasilje in pravo*: 186–201. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
15. Korošec, Damjan (2008): Glavni problemski sklopi sodobnega spolnega kazenskega prava. V D. Korošec (ur.): *Spolnost in kazensko pravo: od prazgodovine do t. i. modernega spolnega kazenskega prava*: 105–361. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
16. Kuhar, Roman, in Pajnik, Mojca (2019): Negotiating Professional Identities: Male Sex Workers in Slovenia and the Impact of Online Technologies. *Sexuality Research and Social Policy*, 16 (2): 227–238. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13178-018-0330-4>.

17. Levašič, Jože (2020): Sodelovanje pri prostituciji druge osebe »zaradi izkoriščanja« in načelo zakonitosti v kazenskem pravu. *Pravnik*, 75 (137): 7–8.
18. Markelj, Leja (2018): Materinstvo in partnerski odnosi seksualnih delavk v Sloveniji. Magistrska naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Dostopno prek: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=102192> (26. 12. 2020).
19. Mencinger, Kim (2016): Ženska prostitucija v Sloveniji danes. Magistrska naloga. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Dostopno prek: <https://egradiva.fsd.uni-lj.si/search/extshow/1845> (29. 12. 2020).
20. Pajnik, Mojca (2003): Natakari, Ukrajinko prosim: Medijska reprezentacija prostitucije. V T. Trplan in R. Kuhar (ur.): Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti: 144–159. Ljubljana: Mirovni inštitut.
21. Pajnik, Mojca (2008): Prostitucija in trgovanje z ljudmi: Perspektive spola, dela in migracij. Ljubljana: Mirovni inštitut.
22. Pajnik, Mojca (2009): Mnenja moških o prostituciji in trgovanju z ljudmi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 4: 309–319.
23. Pajnik, Mojca (2013): Reconciling Paradigms of Prostitution through Narration. *Društvena Istraživanja / Journal for General Social Issues*, 2: 257–276. DOI: <https://doi.org/10.5559/di.22.2.03>.
24. Pajnik, Mojca (2015): Merchandizing Sex on the Web: Bias in Profiling Actors and Services. *Gender, Technology and Development*, 19 (2): 181–203. DOI: <https://doi.org/10.1177/0971852415578040>.
25. Pajnik, Mojca (2017): Prostitution Policy and Practice: Peculiarities of Decriminalisation. V M. Pajnik in I. Radačić (ur.): *Prostitution in Croatia and Slovenia: Sex Workers' Experiences*: 111–124. Ljubljana: Mirovni inštitut, Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar.
26. Pajnik, Mojca, in Fabijan, Emanuela (2017a): Sex Workers and Sex Work: From Organising Work to Coping with Stigma. V M. Pajnik in I. Radačić (ur.): *Prostitution in Croatia and Slovenia: Sex Workers' Experiences*: 125–139. Ljubljana: Mirovni inštitut, Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar.
27. Pajnik, Mojca, in Fabijan, Emanuela (2017b): Recommendations for Improvements: Aiming for Equality of Sex Workers. V M. Pajnik in I. Radačić (ur.): *Prostitution in Croatia and Slovenia: Sex Workers' Experiences*: 175–186. Ljubljana: Mirovni inštitut, Zagreb: Institute of Social Sciences Ivo Pilar.
28. Pajnik, Mojca, in Kavčič, Urša (2006): The Demand Side of Sex: Perspectives on Trafficking and Prostitution (The Case of Slovenia). Ljubljana: Mirovni inštitut.
29. Pajnik, Mojca, in Kavčič, Urša (2008): Sodne prakse, povezane s trgovanjem z ljudmi in prostitucijo v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 59 (2): 141–154.
30. Pajnik, Mojca, in Radačić, Ivana (2020): Organisational Patterns of Sex Work and the Effects of the Policy Framework. *Sexuality Research and Social Policy*, 18: 575–587. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13178-020-00482-6>.

31. Pajnik, Mojca, in Šori, Iztok (2014): Seksualna industrija v Sloveniji na spletu: med oligopolni organizatorjev in nemočjo seksualnih delavk. *Annales, Series historia et sociologia*, 24 (1): 143–156.
32. Pajnik, Mojca, Kambouri, Nelli, Renault, Matthieu, in Šori, Iztok (2015): Digitalising sex commerce and sex work: A comparative analysis of French, Greek and Slovenian websites. *Gender, Place & Culture*, 23 (3): 345–364. DOI: <https://doi.org/10.1080/0966369X.2015.1013449>.
33. Peršak, Nina (2010): Viktimalizacija prostitutk in sramotenje izjem: mit o prostitutki žrtvi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61 (2): 152–163.
34. Peršak, Nina (2012): Omejevanje povpraševanja po prostituciji: Ekonomija, morala in nasilje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 63 (4): 291–300.
35. Peršak, Nina (2014): Neformalna ekonomija in krizni časi: Ekonomski izzivi in družbeni odzivi na prostitucijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 65 (2): 83–95.
36. Petrovec, Dragan (2000): Nekaj teoretičnih in praktičnih vidikov prostitucije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 51 (4): 314–19.
37. Sinič, Špela (2020): Kazenskopravne dileme prostitucije. Magistrska naloga. Maribor: Pravna fakulteta. Dostopno prek: <https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?id=78386&lang=slv> (25. 1. 2021).
38. Šinko, Andrej (2015): Analiza stanja in alternativ za novo javno politiko na področju prostitucije v Sloveniji. Magistrska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?id=73654> (25. 1. 2021).
39. Šori, Iztok (2005): Prostitucija v Sloveniji: akterji, podoba, problemi in odnosi. *Etnolog*, 15: 61–80.
40. Šori, Iztok, in Pajnik, Mojca (2017): Prostitution policy in Slovenia. V S. Økland Jahnsen in H. Wagenaar (ur.): *Assessing prostitution policies in Europe*: 201–233. Milton Park: Routledge.
41. Šošić, Miha, in Korošec, Damjan (2019): Izkoriščanje kot izrecen del biti obprostitucijskih kaznivih dejanj v sodobnem primerjalnem kazenskem pravu. *Pravnik*, 74 (136): 9–10.
42. Tertinegg, Karin, Hrženjak, Majda, in Sauer, Birgit (2007): What's the Problem with Prostitution?: Prostitution Politics in Austria and Slovenia since the 1990s. A Comparison of Frames. V M. Verloo (ur.): *Multiple Meanings of Gender Equality: A critical frame analysis of gender policies in Europe*: 187–206. Budapest: Central European University Press.
43. Tratnik - Volasko, Marjeta (1996): Prostitucija: zakonodajni, sociološki in nadzorstveni vidiki pojava. Ljubljana: MNZ.
44. Vidnjevič, Marko (1997): Erotični masažni saloni v Ljubljani. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 37 (3): 62–65.
45. Zaviršek, Darja (1993): Prostitucija – izziv za drugačno socialno delo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 44 (1): 3–10.

Literatura

- Abel, Gillian M. (2014): A Decade of Decriminalisation: Sex Work 'Down Under' but not Underground. *Criminology and Criminal Justice*, 14: 580–592. DOI: <https://doi.org/10.1177/1748895814523024>.
- Alexander, Priscilla (1998): Sex Work in Health: A Question of Safety in the Workplace. *Journal of the American Medical Women's Association*, 53 (2): 77–82.
- Arksey, Hilary, in O'Malley, Lisa (2005): Scoping Studies: Towards a Methodological Framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8 (1): 19–32. DOI: <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>.
- Armstrong, Lynzi (2016): From Law Enforcement to Protection? Internations between Sex Workers and Police in Decriminalised Street-based Sex Industry. *British Journal of Criminology*, 57 (3): 570–588. DOI: <https://doi-org.eres.qnl.qa/10.1093/bjc/azw019>
- Armstrong, Lynzi (2019): Stigma, Decriminalisation, and Violence against Street-Based Sex Workers: Changing the Narrative. *Sexualities*, 22 (7–8): 1288–1308. DOI: <https://doi.org/10.1177/1363460718780216>.
- Augustín, Laura María (2007): *Sex at the Margins: Migration, Labour Market and the Rescue Industry*. London: Zed Books.
- Bimbi, David S. (2007): Male Prostitution: Pathology, Paradigms and Progress in Research. *Journal of Homosexuality*, 53 (1–2): 7–35. DOI: https://doi.org/10.1300/J082v53n01_02.
- Blume, Jillian (2006): Prostitution should be seen as empowering some women. V L. I. Gerdes (ur.): *Prostitution and sex trafficking: opposing viewpoints*: 86–90. Detroit: Thomson Gale.
- Bungay, Vicky, in Guta, Adrian (2018): Strategies and Challenges in Preventing Violence Against Canadian Indoor Sex Workers. *American Journal of Public Health*, 108 (3): 393–98. DOI: <https://doi.org/10.2105/AJPH.2017.304241>.
- Bungay, Vicky, Oliffe, John, in Atchison, Chris (2016): Addressing Underrepresentation in Sex Work Research: Reflections on Designing a Purposeful Sampling Strategy. *Qualitative Health Research*, 26 (7): 966–78. DOI: [10.1177/1049732315613042](https://doi.org/10.1177/1049732315613042).
- Card, Noel (2012): *Applied Meta-Analysis for Social Science Research*. New York: The Guilford Press.
- Corrigan, Patrick W., Markowitz, Fred E., in Watson, Amy C. (2004): Structural Levels of Mental Illness Stigma and Discrimination. *Schizophrenia Bulletin*, 30 (3): 481–91. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.schbul.a007096>.
- Delacoste, Frederique, in Alexander, Priscilla (1998): *Sex Work: Writings by Women in the Sex Industry*. San Francisco: Cleis Press Start.
- Doezema, Jo (1998): Forced to Choose: Beyond the Voluntary versus Forced Prostitution Dichotomy. V K. Kempadoo in J. Doezema (ur.): *Global Sex Workers: Rights, Resistance and Redefinition*: 34–50. New York: Routledge.
- Evropski parlament (2011): *Resolucija Evropskega parlamenta z dne 15. decembra 2011 o vmesnem pregledu evropske strategije 2007–2012 o zdravju in varnosti pri delu*, CELEX:52011IP0589/SL.

- Fitzgerald-Husek, Alanna, in dr. (2017): Measuring Stigma Affecting Sex Workers (SW) and Men Who Have Sex with Men (MSM): A Systematic Review. *PLOS ONE*, 12 (11): e0188393.
- Ganju, Deepika, in Saggurti, Niranjana (2017): Stigma, Violence and HIV Vulnerability among Transgender Persons in Sex Work in Maharashtra, India. *Culture, Health & Sexuality*, 19 (8): 903–17. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691058.2016.1271141>.
- Garofalo Geymonat, Giulia, in Maciotti, P. G. (2016): Ambivalent Professionalisation and Autonomy in Workers' Collective Projects: The Cases of Sex Worker Peer Educators in Germany and Sexual Assistants in Switzerland. *Sociological Research Online*, 21 (4): 10. DOI: <https://doi.org/10.5153/sro.4146>.
- Goffman, Erving (2008): *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.
- Graham, Laura (2017): Governing Sex Work Through Crime: Creating the Context for Violence and Exploitation. *The Journal of Criminal Law*, 81 (3): 201–16. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022018317702802>.
- Huang, Amy L. (2015): De-stigmatizing sex work: Building knowledge for social work. *Social Work and Social Sciences Review*, 18 (1): 83–96.
- Jain, Aparna, in Nyblade, Laura (2012): Scaling up Policies, Interventions, and Measurement for Stigma-Free HIV Prevention, Care, and Treatment Services. Working Paper No. 3. Washington DC: Futures Group, Health Policy Project.
- Kempadoo, Kamala, in Doezema, Jo (1998): *Global Sex Workers : Rights, Resistance, and Redefinition*. New York: Routledge.
- Koken, Juline, Bimbi, David, Parsons, Jeffrey, in Halkitis, Perry (2004): The Experience of Stigma in the Lives of Male Internet Escorts. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 16 (1): 13–32.
- Lekas, Helen-Maria, Siegel, Karolynn, in Leider, Jason (2011): Felt and Enacted Stigma among HIV/HCV-Coinfected Adults: The Impact of Stigma Layering. *Qualitative Health Research*, 21 (9): 1205–19. DOI: <https://doi.org/10.1177/1049732311405684>.
- Link, Bruce G., in Phelan, Jo C. (2001): Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*, 27: 363–85.
- Maher, JaneMaree, Pickering, Sharon, in Gerard, Alison (2012): *Sex Work: Labour, Mobility and Sexual Services*. London: Routledge.
- Markelj, Leja, in Šori, Iztok (2022): *Seksualno delo v Sloveniji, 2020: sistematični pregled literature o poklicnih tveganjih [Podatkovna datoteka]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: SDSLO20. DOI: https://doi.org/10.17898/ADP_SDSLO20_V1.
- Martin, Lauren, Melander, Christina, Taber, Natalie, in Syvertson, Cheyenne (2017): *Workplace Perspectives on Erotic Dancing: A Brief Report on Community-Based Research with Entertainers in Minneapolis Strip Clubs*. Minneapolis: The University of Minnesota's Robert J. Jones Urban Research and Outreach-Engagement Center.
- Mathieu, Lilian (2011): Neighbours' Anxieties Against Prostitutes' Fears: Ambivalence and Repression in the Policing of Street Prostitution in France. *Emotion, Space and Society*, 4 (2): 113–120.

- McCausland, Kahlia, in dr. (2020): It Is Stigma That Makes My Work Dangerous: Experiences and Consequences of Disclosure, Stigma and Discrimination among Sex Workers in Western Australia. *Culture, Health & Sexuality*, 24 (2): 1–16.
- Mednarodna organizacija dela (2016): Occupational Safety and Health Management System: An Applied and Training Guide for Medium and Large Companies. Dostopno prek: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---africa/---ro-abidjan/---sro-cairo/documents/publication/wcms_622420.pdf (12. 10. 2021).
- Moher, David, Liberati, Alessandro, Tetzlaff, Jennifer, in Altman, Douglas G (2010): Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *International Journal of Surgery*, 8 (5): 336–41. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijssu.2010.02.007>.
- Moher, David, Stewart, Lesley, in Shekelle, Paul (2015): All in the Family: Systematic Reviews, Rapid Reviews, Scoping Reviews, Realist Reviews, and More. *Systematic Reviews*, 4 (1): 183, s13643-015-0163–67. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13643-015-0163-7>.
- Näre, Lena, in Diatlova, Anastasia (2020): Ageing/body/sex/work – Migrant women’s narratives of intimacy and ageing in commercial sex and elder care work. *Sexualities*, 0(0): 1–19.
- Overs Cheryl (2002): Sex Workers: Part of the Solution. An Analysis of HIV prevention programming to prevent HIV transmission during commercial sex in developing countries. Dostopno prek: <https://www.nswp.org/sites/default/files/OVERS-SOLUTION.pdf> (11. 10. 2021).
- Östergren, Petra (2017): From Zero-Tolerance to Full Integration: Rethinking Prostitution Policies. DemandAT Working Paper No. 10. Vienna: International Centre for Migration Policy Development (ICMPD).
- Raitskaya, Lilia, in Tikhonova, Elena (2019): Scoping Reviews: What Is in a Name? *Journal of Language and Education*, 5 (2): 4–9. DOI: <https://doi.org/10.17323/jle.2019.9689>.
- Reidpath, Daniel, in Chan, Kit Yee (2005): A Method for the Quantitative Analysis of the Layering of HIV-Related Stigma. *AIDS Care*, 17 (4): 425–32. DOI: <https://doi.org/10.1080/09540120412331319769>.
- Respect Inc. (2017): Regulating Bodies. An In-depth Assessment of the Needs of Sex Workers [Sexual Service Providers] in Queensland’s Licensed Brothels. Dostopno prek: <https://www.respectqld.org.au/news-events/flyersand-photos/regulatingbodies> (20. 12. 2020).
- Ross, Michael W, Crisp, Beth R., Månsson, Sven-Axel, in Hawkes, Sarah (2012): Occupational Health and Safety among Commercial Sex Workers. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 38 (2): 105–19. DOI: <https://doi.org/10.5271/sjweh.3184>.
- Rössler, Wulf, in dr. (2010): The Mental Health of Female Sex Workers. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 122 (August): 143–52. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2009.01533.x>.

- Sanders, Teela (2016): Inevitably Violent? Dynamics of Space, Governance, and Stigma in Understanding Violence against Sex Workers. V A. Sarat (ur.): Special Issue Problematizing Prostitution: Critical Research and Scholarship (Studies in Law, Politics and Society, Volume 71): 93–114. Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Sex Workers in Europe Manifesto (2005). Dostopno prek: <https://apdes.pt/wp-content/uploads/2015/12/Manifesto-Bruxelas-2005.pdf> (20. 12. 2020).
- Simon, Jonathan (2007): *Governing Through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. New York: Oxford University Press.
- Smit, Peter J., in dr. (2012): HIV-Related Stigma within Communities of Gay Men: A Literature Review. *AIDS Care*, 24 (4): 405–12. DOI: <https://doi.org/10.1080/09540121.2011.613910>.
- Vanwesenbeeck, Ine (2001): Another Decade of Social Scientific Work on Sex Work: A Review of Research 1990–2000. *Annual Review of Sex Research*, 12 (1): 242–89. DOI: <https://doi.org/10.1080/10532528.2001.10559799>.
- Wagenaar, Hendrik (2017): Why prostitution policy (usually) fails and what to do about it? *Social Sciences*, 6 (2): 43. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci6020043>.
- Weitzer, Ronald (2003): Why we need more Research on Sex Work. V Ronald Weitzer (ur.): *Sex for Sale: Prostitution, Pornography, and the Sex Industry: 1–13*. New York: Routledge.
- World Health Organization (WHO) (2016): *Consolidated Guidelines on HIV Prevention, Diagnosis, Treatment and Care for Key Populations: 2016 Update*. Geneva: WHO.
- Wu, Xiaohua, in dr. (2015): Perceived Stigma, Medical Social Support and Quality of Life among People Living with HIV/AIDS in Hunan, China. *Applied Nursing Research*, 28 (2): 169–74. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.apnr.2014.09.011>.

Podatki o avtorju in avtorici

dr. **Iztok Šori**

Mirovni inštitut

Metalkova ulica 6, 1000 Ljubljana, Slovenija

E-mail: iztok.sori@mirovninistitut.si

Leja Markelj

Mirovni inštitut

Metalkova ulica 6, 1000 Ljubljana, Slovenija

E-mail: leja.markelj@mirovninistitut.si